

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Ρυθμίσεις της σχολικής Γραμματικής

Οι αρχές που ρυθμίζουν τη νεοελληνική ορθογραφία στη «Μεγάλη» Γραμματική Τριανταφυλλίδη (βλ. *Ορθογραφικό Οδηγό*) είναι οι εξής: α) Διατηρείται γενικά η ιστορική ορθογραφία όταν πρόκειται για λέξεις που προέρχονται αμετάβλητες (ή σχεδόν αμετάβλητες) από τα αρχαία ελληνικά. Για πρακτικούς όμως λόγους μπορούμε να μην την ακολουθήσουμε, όσο δεν ερχόμαστε σε άμεση ή σε μεγάλη αντίθεση με την αρχαία ορθογραφία ή όπου εμφανίζονται επιτακτικές διδακτικές ανάγκες. β) Το ορθογραφικό σύστημα της μητρικής γλώσσας πρέπει να μπορεί να διδάσκεται και να μαθαίνεται, με γραμματικούς κανόνες απομνημονεύσιμους, που να μην προϋποθέτουν τη γνώση της αρχαίας γλώσσας και της γραμματικής της.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, μεταγράφονται φωνητικά οι νέες ελληνικές λέξεις των οποίων δεν είναι φανερή η σχέση με τις αρχαίες, όπως π.χ. τραβώ < ταυρώ < ταύρος, καθώς και οι μεταχριστιανικές γενικά λέξεις και καταλήξεις ξένης καταγωγής, όπως ροδάκινο < λατιν. *duracinum*, τσιρότο < ιταλ. *cerotto* (αντιδάνειο από το αρχαίο ελληνικό κηρωτόν), κανέλα < ιταλ. *cannella*, καβγάς < τουρκ. *kavga*. Αν εφαρμοστούν αυτές οι αρχές στην περίπτωση, π.χ., των δύο όμοιων συμφώνων, ισχύουν τα εξής: παραμένουν τα δύο όμοια σύμφωνα σε λέξεις αρχαίας καταγωγής και με ένα σύμφωνο γράφονται α) λέξεις αρχαίας καταγωγής με φωνητική μεταβολή, οπότε δεν είναι πια φανερή και γνώριμη η σχέση τους με τον παλιό τύπο, π.χ. κουλούρι < αρχ. κολλύριον, β) λέξεις που ανήκουν στη μεταγενέστερη γλώσσα, π.χ. κότα < κόττος, γ) νεότεροι φωνητικοί τύποι που προήλθαν από αποβολή ή αφομοίωση εξακολουθητικού προς το ακόλουθο εξακολουθητικό σύμφωνο, π.χ. πράμα (πράγμα), ρέμα (ρεύμα), και δ) λέξεις ξένης καταγωγής (εκτός από τα κύρια ονόματα). Διατηρούν το διπλό σύμφωνο οι ξένες λέξεις που είχαν ήδη ενταχθεί στην αρχαία γλώσσα, καθώς και οι εβραϊκές. Όσον αφορά, ειδικότερα, τα δύο ρ, ο Τριανταφυλλίδης πρότεινε διατήρηση σε αρχαίες λέξεις αλλά κατάργηση του κανόνα του διπλασιασμού του ρ στους αυξημένους ρηματικούς τύπους, π.χ. έριζα (παράλληλα όμως απορρίπτω, απέρριψα). Οι σύνθετοι ρηματικοί τύποι με το ξανα- και το ξε- (που αποτελούν μεταγενέστερους σχηματισμούς από τα αρχαία εξ-ανά και εκ-εξ αντίστοιχα) γράφονται με ένα ρ, π.χ. ξαναρίχνω, ξεριζώνω, καθώς και τα νεότερα σύνθετα, π.χ. ασπρόρουχα. Με την ίδια λογική ρυθμίζεται και η επιλογή γγ/γκ: διατηρείται το γγ μόνο σε αρχαίες ελληνικές λέξεις και στα παράγωγά τους, π.χ. φέγγω-αστροφεγγιά, και σε νεότερες λέξεις με αρχαίο γ, π.χ. σπαράγγι < ασπάραγος.

Εκτός από την ετυμολογική προέλευση, στη «Μεγάλη» Γραμματική Τριανταφυλλίδη λαμβάνεται υπόψη και ο τρόπος παραγωγής των λέξεων με βάση συγκεκριμένα σχήματα, π.χ. τα θηλυκά ουσιαστικά σε -εία προέρχονται κυρίως από ρήματα σε -εύω, ενώ τα θηλυκά ουσιαστικά σε -ία προέρχονται κυρίως από ρήματα σε -ω ή από ουσιαστικά. Έτσι, πορεία < πορεύομαι, αλλά αεροπορία < αεροπόρος. Το κριτήριο της ετυμολογικής προέλευσης παραμερίζεται σε περιπτώσεις όπως η λέξη *εγχείριση*, όπου, εφόσον πλέον καθιερώθηκε ο ρηματικός τύπος *εγχειρίζω*, αντί του παλαιότερου *εγχειρώ*, δε συντρέχει λόγος να γράφεται με η (εγχείρηση). Όπου η χρήση της γλώσσας καθιερώνει δύο ισοδύναμους τύπους, προκρίνεται η απλούστερη ορθογραφικά λύση, όπως π.χ. γίνεται με τον κανόνα της επικράτησης του ι στους αοριστικούς τύπους και στα παράγωγα ουσιαστικά ρημάτων σε -ώ και -ίζω που έχουν συμπέσει σημασιολογικά, π.χ. σκορπώ/σκορπίζω, σκόρπισα κτλ.

Σε μελέτες σχετικές με την ορθογραφία (*Απαντα*, 7ος τόμος) ο Τριανταφυλλίδης διευκρινίζει ορισμένα επίμαχα σημεία, κυρίως όσον αφορά την καθιέρωση της απλούστερης έναντι της ιστορικής γραφής. Συγκεκριμένα, αναφέρει (ό.π., σ. 35) ότι «λέξεις νεότερες που έρχονται από τ' αρχαία μα που μεταμορφώθηκαν σε μεσαιωνικούς ή νεότερους χρόνους και που η φωνητική τους αλλοίωση κρύβει τις σχέσεις τους με τους προγενέστερους τύπους (αγόρι < μσν. άγωγος < αρχ. άωρος) ή που δε σχετίζονται από τους σημερινούς ομόγλωσσους άμεσα με τους προγενέστερους τύπους, άγνωστους στα γνωστά κλασικά κείμενα, μπορούν να γραφούν με τον απλούστερο τρόπο: (α)γρικώ (αγροικώ), γλιτώνω (γλυτώνω), λιώνω (λειώνω) κτλ.». Παρατηρεί ότι δεν είναι δυνατό να τεθούν όρια καθαρά στην αρχή αυτή και ούτε μπορεί να οριστεί με ευκολία ποιοι τύποι ανήκουν στη συγκεκριμένη κατηγορία. Όσον αφορά την περίπτωση διπλής παραδεδομένης γραφής, προκρίνεται η απλούστερη (ό.π., σ. 32): καμιά (καμμιά), κρεβάτι (κρεββάτι), σάκος (σάκκος).

Η σχετική ασάφεια, ομολογημένη από τον ίδιο τον Τριανταφυλλίδη, του κριτηρίου της μη άμεσης συσχέτισης με αρχαίο τύπο εμφανίζεται και στο κριτήριο της επιλογής (πολυπλοκότερων ορθογραφικά) καθιερωμένων γραφών έναντι (απλούστερων ορθογραφικά) ετυμολογικά ορθών. Σύμφωνα με τον ίδιο (ό.π., σ. 374), ακόμα και αν αναγνωρίζεται μια γραφή ως ετυμολογικά «στραβή», δε θα έπρεπε να εξακολουθήσουμε να αλλάζουμε χωρίς εξαίρεση ορθογραφία που έγινε και αυτή παράδοση: κώδικας (κώδικας < λατιν. codex), αυγό (αβγό < ταουγά < ταουά < τα ωά), αυτί (αφτί < τ' αφτιά < ταουτία < τα ωτία). Βλ. και *κτίριο* έναντι του ετυμολογικά ορθού *κτήριο* (ό.π., σ. 257, 270). Τονίζει ότι αυτό που επιχείρησε να θεσπίσει είναι μια *απλοποιημένη ιστορική ορθογραφία*, με βασικό μέλημα την ευκολία στην εκμάθησή της (ό.π., σ. 374).

Όσον αφορά τη γραφή των κύριων ονομάτων, παρ' όλες τις υποδείξεις της «*Μεγάλης*» *Γραμματικής Τριανταφυλλίδη* για τήρηση των ορθογραφικών κανόνων που ισχύουν για τα κοινά ονόματα, η γραφή τους παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία. Για παράδειγμα, συνηθίζεται η γραφή *Χρήστος*, ενώ ετυμολογικά ορθό είναι το *Χρίστος* (από το *Χριστός* και όχι από το επίθετο *χρηστός*), και η γραφή *Μανώλης*, ενώ ετυμολογικά ορθό είναι το *Μανόλης* (από το *Εμμανουήλ*, που δε δικαιολογεί την παρουσία του ω). Η γραφή των επωνύμων είναι ακόμα πιο προβληματική, εφόσον φαίνεται να επικρατεί η «ατομική ορθογραφία», όπως στις περιπτώσεις *Βασιληάς* και *Καμμένος*. Η ρύθμιση της ορθογραφίας των κύριων ονομάτων θα πρέπει να γίνει με κρατική ευθύνη και να συμπεριληφθεί στη σχολική Γραμματική, ώστε να ελέγχεται και η δήλωση της ορθογραφίας από τον κάτοχο του ονόματος (όπως γίνεται σε άλλες χώρες).

Πρέπει να σημειωθεί ότι από το 1976 και μετά η ορθογραφία της σχολικής Γραμματικής ακολουθείται σε γενικές γραμμές σε ευρεία κλίμακα. Σημαντικές αποκλίσεις παρουσιάζουν μόνο τα λεξικά Κριαρά (*Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης δημοτικής*, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1995) και Μπαμπινιώτη (*Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας, α' έκδοση 1998), οι οποίες απηχούν προσωπικές απόψεις.